

Vázlatosan ugyan, de minden lényeges részletre ügyelve elmondja, hogyan is kell az igazán jó bibliográfiát csinálni. Írása jó néhány ponton érintkezik Horváth Tibor dolgozatával; érdemes felfigyelni az eltérésekre (ezek a megközelítés különbözőségeiből fakadnak) és a hasonlóságokra is (ezek a szemléleti azonoságból erednek).

Mint a fentiekből kitűnik, a tanulmányok döntő többsége bemutató, tájékoztató jellegű, de — mivel nem kezdő bibliográfusoknak íródott — problémacentrikus. A már jelzettekén túl többször szó esik a terminológiai bizonytalanságokról, a válogatás nehézségeiről, bibliográfiai rendszerünk hézagairól stb. Mindez tudatos szerkesztői törekvés eredménye lehet. (A szerkesztő — vagy szerkesztők — neve sehol sincs feltüntetve.) Ha nem, talán még jobb: azt jelzi, hogy a különböző intézményekben, a tájékoztatás különböző területein dolgozó szakemberek nagyjából hasonlóan látják a hazai bibliográfiai munka helyzetét, gondjait. Közös — s rokonszenves — vonás az is, hogy egyetlen szerző szerint sincs abszolút jó, egyedül üdvözítő szerkezet, osztályozás, módszer; azaz mindig az adott körülmények (funkció, közvetlen célkitűzés, felhasználók köre, tartalom stb.) döntik el, milyen megoldást válasszunk. Mindannyian hangsúlyozzák viszont a társadalmi hasznosság, a tervszerűség, a körültekintés és a megbízhatóság követelményét.

Az alapos, érdekes és színvonalas tanulmányok hatását csak elenyésző mértékben rontja a szokásosnál több ismétlés és elírás. Ezek a sietség nyomai: a kötetet igyekeztek a tanfolyamra kiadni.

Olvasás közben némi hiányérzetünk is támad. Voltaképpen az egész kötetből nem kapunk egyértelmű választ arra, hogy mi a bibliográfia. Horváth Tibor — akitől leginkább várhatnánk ezt — szándékosan mellőzi a definíciót; fejtegetéseiből pedig a fogalom túlságosan tág értelmezése bontakozik ki: eszerint az ismeretek minden anyagi hordozója, minden dokumentum a bibliográfiai leírás tárgya. Szentmihályi János viszont csak az írásműveket rendszerező jegyzékeket tekinti bibliográfiának. Másoknál nem találunk meghatározást. Bár majdnem mindegyik szerző utal a bibliográfiai válogatás összetett problémájára, a beható elemzés hiányzik a könyvből. Annál is inkább, mert e témakörnek van hazai kutatója: Csúry István, aki több dolgozatot is publikált erről. A szűkre szabott bevezetőből egyébként megtudhatjuk, hogy néhány szerző nem tett eleget a felkérésnek, vagyis a kötet az eredeti elgondolásokhoz képest torzó maradt. Nyilván ez a magyarázata, hogy nem készült tanulmány a kurrens szakbibliográfiákról, a retrospektív feltárásról és a helyismereti bibliográfiákról sem — hogy csak három példát említsünk. Ennek ellenére teljes mértékben egyetérthetünk a bevezető megállapításával:

„Mindezzel a hiánnyal együtt kötetünk jelenleg a téma mai kérdéseinek legszélesebb körű magyar nyelvű összegezése.” Lendületet adhat a további elméleti vizsgálódásoknak, alapja lehet egy majdnem tudományos kézikönyv előmunkálatainak. (OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ. 1978. 225 l. 12,50 Ft.)

B. M.

bibliográfiák

Madár Lajos:

A magyar irodalmi antológiák és gyűjtemények A—D.

A magyar szépirodalmi alkotásokat, valamint az egyéb írói megnyilvánulásokat tartalmazó, többszerzős kiadványok könyvészeti feldolgozása mindmáig hiányzott bibliográfiai irodalmunkból. Köszönet illeti tehát a magyar irodalomtörténeti bibliográfia fehér foltjainak eltüntetésében egyre nagyobb szerepet vállaló Petőfi Irodalmi Múzeumot ezért az újabb vállalkozásért.

A kötet összeállítója az irodalom fogalmát — amely még ma sincs véglegesen és egyértelműen tisztázva — a régi értelemben használja, és így a bibliográ-

fiában a belletrisztikai szövegeket hordozó, hagyományos értelemben vett antológiák, albumok, almanachok, népköltési gyűjtemények, tanulmánygyűjtemények, írói levelezések mellett megtaláljuk az anekdotás könyveket, a dal- és énekeskönyveket, az imakönyveket, a halotti beszédeket stb. is. Az irodalom fogalmának ilyen értelmű kitérítése s az „irodalomközpontúság” jelszavával a határterületeknek az irodalomba való bekebelezése, illetve együttkezelése a szépirodalommal valószínűleg vitát fog kiváltani a bibliográfia nem egy használójából,

mert ez az álláspont ha logikailag nem is, de a gyakorlatiasság szempontjából támadható. Jó, ha az anekdota, ima, halotti beszéd műfajainak negyedszázadonként akad egy-egy kutatója, emiatt a munka egy része kevesek által használt, holt anyag marad. Az a tény, hogy nagyjából ezek az extrém műfajok is irodalmi igénytelenséggel készültek, nem mond ellent e megállapításnak, annál kevésbé, mert ilyen alapon a régebbi történelmi, politikai, sőt útleírás irodalomnak is itt volna a helye, hiszen legnagyobb részüktől nem lehet az irodalmi igényt megtagadni.

Mi hiányzik a bibliográfiából, amit az olvasók a mű címe alapján itt keresnének? Nem szerepelnek benne a tankönyvek és az oktatási segédletek, és hiányoznak a magyar szerzők idegen nyelven megjelent gyűjteményei is. Az utóbbiak gyűjtése és közreadása azonban csak egyelőre maradhat el. Hiányoznak a bibliográfiából a három vagy ennél több kötetet megért évkönyvek, almanachok (így például a reformkorból az *Aurora*, napjainkból az *Arion* stb.); ezek feltárását is egy új sorozat ígéri.

A bibliográfia az 1712 és 1977 közötti időszak anyagát tárja fel. Az alsó időhatár megszabása elfogadható, bár a bibliográfia témakörébe vágó, 1712 előtti anyag — főleg az imakönyvek és a halotti prédikációk vonatkozásában — elegendő bőséges.

A szerkesztő az egyes tételeknél gyakran alkalmaz rövidített címléírást, ami — tekintetbe véve a XVIII. századi munkák egy részének barokkosan gazdag, bőbeszédű címeit — helyeselhető. A rövidített címléírás egyébként nem nehezíti meg a kötetek azonosítását, mert a lényeges adatokat mindig tartalmazza. A rövidítések és a zárójelek használata megfelelő a hagyományos gyakorlatnak.

Az annotációkban a szerkesztő igyekszik valamennyi álnevet feloldani, és szögletes zárójelben közölni. Az annotá-

ciók szerzői névsorába azonban az 1920 előtt megjelent kiadványokból csak a lexikonokban szereplő neveket vette fel, míg az 1920 után megjelent kiadványokból az iskolai, önképzőköri stb. kiadványok szerzőit kivéve mindenkit szerepeltet. A válogatás tényét a felsorolt nevek után tett „és mások” toldalék jelzi.

A bibliográfia rendező elve a betűrend. Bár a kötet szerkesztője mentegetőzik e rendszer hátrányai (történetiség hiánya stb.) miatt, a mentegetőzésre nincs szüksége, mivel az ilyen széles területet felölelő anyag feltárása másképpen nehezen volna elképzelhető. A „történelmiség hiányán” egyébként is segít a kötet végén közreadott ideiglenes időrendi mutató.

Az anyaggyűjtés alapja az Országos Széchényi Könyvtár és az Egyetemi Könyvtár állománya volt. Nem ártott volna azonban az így összegyűjtött anyagot a magyar nemzeti bibliográfia meglévő köteteivel (Petrik, Kiszlingstein, Kozocsa, Droszt, majd 1945 után a Magyar Nemzeti Bibliográfia) összehasonlítani; a kutatás alapjául szolgáló két könyvtárban ugyanis nincs meg minden, ami a bibliográfiákban szerepel.

Mivel a szerkesztő a munka bevezetésében leszögezi, hogy „az anyaggyűjtésben nem szelektáltunk, hanem teljességre törekedtünk” — meg kellett vizsgálnunk a munka teljességét is. Ez természetesen csakis a nemzeti bibliográfia egyes köteteinek felhasználásával és csakis szűrőpróbaszerűen történhetett. Ám ennek alapján nem tapasztaltunk sok hiányt, és a kimaradt munkák általában kevésbé jelentősek. Az antológiák, albumok, almanachok felsorolása teljesen mondható: hiányosságként egyedül az *Ad astra* c. albumot hozhatjuk fel (Bp. 1905), a régebbi anyagból pedig az *Árpádia* c. hazai történelmi zsebkönyvet (Kassa 1838, Wigand), amely gróf Kemény Józsefnek Kazinczy Ferencről és Kenderesi Ferencnek Rozsnyai Dávidról

és munkáiról szóló tanulmányait is közreadja.

A határterületek irodalmából már több hiányzik, de a kimaradt munkák száma nem nagy, a közzétett anyagnak még 2—3 százalékát sem teszi ki. Az adomagyűjtemények között nem találtuk az *Adomák és jellemvonások a magyar huszáréletből* (Pest, 1858 Heckenast), az *Adomák és jellemvonások a magyar színészetből* (Pest, 1858 Heckenast), az *Abcug* c. (Jankó János 130 rajzával Bp. é. n. Révai) és a Hevesy Nándor és Várady Izsó által összeállított *Anekdota-gyűjtemény* (Nagykároly 1914, Kölcsey ny.) c. összeállításokat. Az imagyűjtemények közül hiányzik az *Áhitat. Gyakorlati imák és énekek* (Bp. 1879. Pesti Könyvnyomda) és a *Cantate. Imák és énekek a katolikus hívek használatára* c. kiadvány. A halotti beszédek közül nem találtuk a hadadi Wesselényi Ferenc felett elmondott *Ama*

menyiei dicsőség... című (Kolozsvár, 1771. Ref. Coll. ny.) beszédgyűjteményt, amely öt szerző négy magyar és egy latin nyelvű beszédét tartalmazza, és nem találtuk a *Bánatra adott bánat*... c. gyűjteményt sem (Kolozsvár, 1747. Pataki ny.). Ilyen kismérvű hiány azonban a bibliográfiákban szinte törvényszerű.

E munka a 6—7 kettős füzetre tervezett vállalkozásnak első darabja. Végleges véleményét csakis a vállalkozás teljes befejezése után lehet mondani róla, mert a kötet használhatóságához nélkülözhetetlen szerzői, szerkesztői, képzőművészeti névmutatók és az esetleges egyéb mutatók csak az utolsó füzetben fognak megjelenni. A vállalkozást azonban addig is örömmel üdvözölhetjük, mert régi hiányt pótol. (*Petőfi Irodalmi Múzeum, F. sorozat 1—2. 1978. 139 l.*)

G a l a m b o s F e r e n c

Viczián János: A magyar egyetemi és főiskolai diáklapok bibliográfiája 1857—1972

Polinszky Károly oktatási miniszter mondotta a felsőoktatási intézmények vezetőinek 1974. január 30-i tanácskozásán:

„Az egyetemi és főiskolai diákélet hagyományainak, az intézménytörténeti emlékeknek az összegyűjtése olyan terület, amelynek nevelői hatását és lehetőségeit ez ideig nem használtuk ki kellően. Ennek következtében a hallgatók sok helyütt nem ismerik és nem érzik azokat a gyökereket, amelyek a ma eredményeit a múlthoz kapcsolják. Azokban az intézményekben, amelyekben a diákmúlttal törődnek, a haladó hagyományokat tudatosítják és továbbfejlesztik, könnyebben alakítható a hallgatók közösségtudata, erősebben kötődnek intézményükhöz.”

A diákmúlt megismeréséhez kíván segítséget nyújtani *Viczián János* kötete, amely nagy mélységben tárja fel az egyetemi-főiskolai diáklapok bibliográfiai adatait. A rendelkezésre álló források szerint csaknem kétszáz esztendővel ezelőtt, az 1785/86-os tanévben jelent meg a pécsi Királyi Akadémián az első magyarországi főiskolai diákújság, *Ephemerides* címmel. Az úttörő kísérlet rövid életű volt, s nagyobb számban, nyomtatott formában csak a kiegyezés utáni években — az egyetemi és főiskolai hallgatók számának nagy mértékű növekedése nyomán — jelentek meg a diáklapok.

A bibliográfia számba veszi mindazokat a diákújságokat, amelyeket az egye-

temek-főiskolák hallgatói írtak-szerkesztettek, vagy amelyeknek írásában-szerkesztésében részt vettek. Szerepelnek a bibliográfiában azok a lapok is, amelyeket az egyetemi-főiskolai ifjúsági szervezetek adtak ki, s azok is, amelyeket nem diák szerkesztők jelentettek meg a felsőoktatási intézmények hallgatói számára. Leírja azokat a lapokat is, amelyeket országos jellegű egyesületek (például Turul Szövetség, Foederatio Emericana stb.) adtak ki. Végül tartalmazza a kötet azon lapok adatait is, amelyeket a felszabadulás utáni első években az egyes politikai pártok ifjúsági szervezetei jelentettek meg, s amelyeket túlnyomórészt egyetemi hallgatók írtak. Felsorolja a bibliográfia az egy-egy alkalomra megjelenő humoros lapokat (például báli újságokat), valamint a külföldön megjelent magyar nyelvű diákújságokat is.

A fő rész négy csoportban, azon belül betűrendbe sorolva, folyamatos tételszámozással közli 662 cím adatait. Az első csoport az 1919-ig, a második az 1919 és 1944 között, a harmadik az 1944 után megjelent lapok címadatait tartalmazza. A negyedik csoportban szerepelnek a diák sport- és élclapok, valamint humoros évkönyvek.

Egy-egy bibliográfia használhatósága nemcsak az adatok pontosságától és teljességétől függ, hanem jórészt attól is, hogy a csatlakozó tájékoztató apparátus